

Karaktergivning i gymnasiet

En undersøgelse af, hvordan lærere giver karakterer, og hvordan karakterer påvirker elevers tilgang til læring

Denne rapport belyser den interne karaktergivning på de treårige gymnasiale uddannelser, det vil sige den karaktergivning, som foregår i forbindelse med standpunktskarakterer, årskarakterer og løbende i forbindelse med afleveringer, tests, fremlæggelser og lignende. Undersøgelsen, der ligger til grund for rapporten, bygger på 30 interviews med lærere og elever, seks fokusgruppeinterviews med i alt 33 lærere og elever samt en spørgeskemaundersøgelse blandt rektorerne.

1.1 Relevans, faglig kontekst og målgruppe

Karakterer udgør en vigtig del af gymnasiets kvalitetssikringssystem, fordi de gør det muligt at vurdere elevernes faglige præstationer på tværs af de enkelte uddannelser. Samtidig fungerer karakterer som et pejlemærke for den enkelte elev med hensyn til fagligt niveau og videre uddannelsesmuligheder.

Der er imidlertid begrænset viden om, hvordan lærerne på de treårige gymnasiale uddannelser giver de interne karakterer, og hvad den interne karaktergivning betyder for elevernes tilgang til læring. EVA har tidligere vist, at karaktererne fra gymnasiet samlet set kan være gode til at indikere, hvordan studerende på de videregående uddannelser vil klare sig på uddannelserne¹. Samtidig har andre EVA-undersøgelser vist, at karaktergivning ikke er og i sin natur heller ikke kan være en eksakt videnskab eller en kontekstafhængig praksis. Fx er der forskel på de årskarakterer, som elevernes egne lærere giver, og de karakterer, som eksterne censorer giver eleverne i forbindelse med mundtlige og skriftlige prøver².

Karakterer i gymnasiet skal opfylde flere formål – både som redskab til løbende evaluering af elevernes faglige niveau og som sorteringsmekanisme for videre uddannelse. Samtidig efterlader uddannelsesbekendtgørelserne et vist rum for gymnasierne til selv at fastlægge, hvordan og hvor ofte de vil give karakterer som en del af den løbende evaluering. EVA sætter med denne undersøgelse fokus på, hvordan selve karaktergivningen på de gymnasiale uddannelser foregår, og hvilken betydning karakterer kan have for elevernes tilgang til læring.

Rapporten henvender sig til politikere samt til lærere og ledelser på de gymnasiale uddannelser.

1.2 Resultater

Undersøgelsen viser, at lærerne oplever at stå meget alene med den komplekse opgave, det er at omsætte de faglige mål til en samlet helhedsvurdering af eleverne, og at der derfor er en begrænset fælles praksis for, hvordan lærerne griber karaktergivningen an. De faglige mål, som udgør grundlaget for lærernes karaktergivning, er formuleret overordnet og abstrakt, hvorfor den enkelte lærer selv må fortolke og omsætte de opstillede mål og kompetencer til sin egen undervisning for at kunne bedømme eleverne på baggrund af dem. Den komplekse opgave til trods

¹ EVA-rapporten *Gymnasiekarakterernes betydning for succes på de videregående uddannelser (2015) viser, at karaktergennemsnittet fra gymnasiet ud fra nogle udvalgte faktorer (førsteårsfrafald på bacheloruddannelser, påbegyndelse af en ph.d.-uddannelse og dimittendledighed) kan forudsige elevernes succes på de danske universiteter. Tilsvarende viser EVA-analysen Måler gymnasiekarakterer det samme eller forskellige kompetencer? fra 2016, at gymnasieelever, der opnår høje karakterer i ét fag, ofte også opnår høje karakterer i andre fag, hvilket kan ses som udtryk for, at karaktergennemsnittet afspejler en generel studiekompetence.*

² Jf. EVA-rapporten *7-trins-skalaen – Evaluering af anvendelsen af karakterskalaen (2013).*

handler fælles drøftelser om karakterer på gymnasierne primært om afgivne karakterer og sjældent om det at give karakterer.

Standpunktskarakterer bruges som et pædagogisk redskab

Formålet med karaktergivningen ændrer sig, ifølge lærerne, i løbet af elevernes gymnasietid, afhængigt af om der er tale om standpunktskaraktererne eller de afsluttende årskarakterer. De faglige mål udgør grundlaget for lærernes karaktergivning igennem hele gymnasietiden, men standpunktskarakterer bruges også af lærerne som et pædagogisk redskab til at understøtte elevernes progression og læring. Det kan handle om et uforløst potentiale hos eleven, som læreren gennem sin karaktergivning skubber til. Omvendt forsøger nogle lærere at undgå, at karakterer bliver en sovepude, og forsøger derfor at holde eleverne til ilden ved at give lavere karakterer. Andre lærere belønner især fagligt svage elever for at yde en ekstra indsats.

Samtidig fortæller flere af de interviewede lærere, at det kan være svært at skelne vurderingen af elevens faglige standpunkt fra vurderingen af elevens indsats og deltagelse i undervisningen. Karaktergivning kommer derfor i praksis til at involvere andet og mere end alene en måling af elevens aktuelle faglige standpunkt.

Når det gælder årskarakterer, lægger lærerne dog de pædagogiske overvejelser på hylden; årskaraktererne skal afspejle elevernes reelle faglige niveau. For en del lærere er det et mål, at årskaraktererne matcher prøvekarakterer, mens andre finder bedømmelsessituationen og vilkårene så forskellige, at der vil være en naturlig variation mellem de to typer af karakterer.

Karaktergivning er nemmere i naturvidenskabelige fag og i fag med både skriftlig og mundtlig bedømmelse

Lærerne i undersøgelsen oplever, at bedømmelsen er nemmere i de naturvidenskabelige fag end i de humanistiske og samfundsvidenskabelige fag. Det skyldes, at de naturvidenskabelige fag i højere grad har et konkret facit og flere håndgribelige kompetencer, og dermed er bedømmelsen af eleverne mere håndterbar for den enkelte lærer.

Desuden finder lærerne, at bedømmelsesgrundlaget er bedre i de fag, hvor der er både skriftlige og mundtlige karakterer. Det hænger sammen med, at der kan være forskel på, hvad og hvor meget eleverne viser mundtligt og skriftligt, men også med, at forskellige dimensioner af de faglige mål og kompetencer kan komme til udtryk i henholdsvis det mundtlige og det skriftlige.

Særligt nye lærere er usikre på det at give karakterer

I undersøgelsen oplever de nye lærere, at de i forbindelse med karaktergivning lades alene med en krævende opgave, som er svær at gå til. De oplever kun i mindre udstrækning at blive præsenteret for og introduceret til karaktergivning som nyansatte på gymnasiet og i pædagogikum. Hovedparten (70 %) af rektorerne finder i overensstemmelse hermed, at de nye lærere kun i nogen grad eller i mindre grad igennem pædagogikum bliver klædt tilstrækkeligt på til at give karakterer.

Drøftelser af karaktergivning med rektor hører til sjældenhederne

41 % af rektorerne svarer, at de i mindre grad eller slet ikke drøfter karakterer med lærerne. Og når det sker, er der, ifølge lærerne, for det meste fokus på de afgivne karakterer – og ikke på det at give karakterer. Drøftelserne kan foregå som generelle udmeldinger fra rektors side om gældende regler for karaktergivning eller om en stor afvigelse mellem henholdsvis prøvekarakter og årskarakter eller som en påmindelse om at bruge hele karakterskalaen. Selve processen med at give karakter berøres, ifølge lærerne, sjældent. Generelt oplever lærerne, at rektor har tillid til, at de på kvalificeret vis løser opgaven med at give karakterer.

Karaktergivning drøftes uformelt og ad hoc

Drøftelser af karaktergivning lærerne imellem foregår ifølge lærerne i undersøgelsen kun i begrænset omfang. Når det foregår, sker det i uformelle sammenhænge, fx over frokosten. Samtidig er det sjældent, at der fra ledelsens side er rammesat fælles drøftelser af karaktergivning. Ca. en tredjedel af rektorerne svarer, at de ikke har haft sat systematisk fokus på det at give karakterer blandt lærerne i indeværende og sidste skoleår. 33 % af rektorerne svarer, at de har drøftet temaet på en pædagogisk dag, men ifølge lærerne i undersøgelsen sker det typisk som korte, overordnede udmeldinger vedrørende karaktergivning og ikke i form af en egentlig drøftelse af gymnasiets karaktergivningspraksis.

Lærerne efterspørger fælles drøftelser af praksis for karaktergivning. Det kræver ifølge lærerne, at ledelsen sørger for en anledning til at drøfte det at give karakterer – især med kolleger. Det kan ske i forbindelse med intern bedømmelse med kolleger på gymnasiet eller i rollen som censor eller eksaminator ved eksamener med ekstern censur.

Bedømmelsesprocessen er uigennemskuelig for eleverne

Det er ikke altid tydeligt for eleverne, præcis hvad karakterer er et udtryk for. Komplexiteten i lærernes karaktergivning og deres individuelle praksis betyder, at eleverne generelt oplever, at det er uigennemskueligt, hvad de bliver bedømt på, og hvornår de bliver bedømt. Den manglende synlighed i bedømmelsen giver nogle elever forkerte forståelser af, hvad de vurderes på baggrund af, og dermed af, hvad de skal have fokus på at lære, og hvilke kompetencer de bør tilegne sig. Eleverne har særligt svært ved at gennemskue, hvad de bliver bedømt på, når de får mundtlige karakterer. De kan eksempelvis få det indtryk, at det afgørende for deres mundtlige karakterer ikke er, hvad de siger, men hvor meget de siger i timerne, eller at karakterer er en vurdering af dem som personer frem for af deres faglige formåen. Manglende klarhed med hensyn til, hvornår de bliver bedømt og ikke bedømt, og opfattelsen af at de hele tiden bliver bedømt, kan betyde, at nogle elever får et ensidigt fokus på at markere, hvad de ved, og i mindre grad på at forstå og lære det, de ikke ved.

Eleverne bruger karakterer som et pejlemærke for fagligt niveau

Karakterer fungerer på flere måder som et pejlemærke for eleverne i gymnasiet. For det første kan karakterer i 1. g være med til at spore de nye gymnasieelever ind på, hvordan niveauet og kravene ændrer sig fra grundskolen til gymnasiet. For det andet bruger eleverne løbende karakterer, fx i forbindelse med afleveringer eller i form af standpunktskarakterer, som indikator for deres faglige niveau i de enkelte fag og for, om de er på rette vej. For det tredje giver karakterer eleverne en indikator for, hvilke muligheder for videre uddannelse de har. Nogle elever justerer deres indsats i gymnasiet efter, hvilket karaktergennemsnit de behøver for at blive optaget på deres drømmeuddannelse.

Tre forskellige tilgange til karakterer blandt eleverne

Eleverne har meget forskellige tilgange til karakterer, og der er betydelig forskel på, hvor meget eller hvor lidt karakterer fylder for dem i deres daglige skolegang. De interviewede lærere og elever beskriver samlet set tre typer af tilgange blandt eleverne: en interesseorienteret tilgang, en karakterorienteret tilgang og en karakterdistanceret tilgang:

- Den karakterorienterede elev har karakterer som hovedfokus i gymnasiet og arbejder strategisk på at få høje karakterer.
- Den interesseorienterede elev har primært fokus på de fag, han eller hun interesserer sig for, og ser ikke karakterer som det primære mål.
- Den karakterdistancerede elev får typisk lave karakterer og beskytter sig mod nederlag ved at signalere distance og afstandstagen til skolearbejdet.

Alle tre tilgange er til stede i gymnasiet i dag, men det er forskelligt fra skole til skole og fra klasse til klasse, hvor meget karakterer fylder for eleverne. Nogle elever peger på, at et stort fokus på karakterer i undervisningen og blandt klassekammeraterne kan betyde, at man som elev kan blive

presset væk fra en interesseorienteret tilgang og i retning af enten en karakterorienteret eller en karakterdistanceret tilgang.

Karakterer har betydning for elevernes tilgang til læring

Lærere og elever i undersøgelsen er enige om, at karakterer i forskellig udstrækning kan have betydning for læringskulturen. Nogle lærere og elever beskriver, at karakterer kan have en positiv effekt ved at understøtte en målrettet og seriøs tilgang til læring, fordi karakterer kan bruges af læreren til at signalere, at undervisningen er vigtig. For andre lærere og elever i undersøgelsen fylder det mere, at et stort karakterfokus kan have en række u hensigtsmæssige konsekvenser for elevernes tilgang til læring.

Lærere og elever peger på, at karakterer for nogle elever kan skabe en cost-benefit-tilgang til læring, hvor eleverne tilrettelægger deres indsats i fagene ud fra en overvejelse om, hvordan de kan få mest ud af det karaktermæssigt – og ikke nødvendigvis lære mest. Præstation og læring behøver ikke at være hinandens modsætninger. Men eleverne oplever selv, at karakterer kan betyde, at de bliver snævert fokuserede på at præstere og demonstrere evner frem for på at lære og tilegne sig nye kompetencer. Det kan medføre, at de koncentrerer sig om lige præcis det, der skal til for at få en god karakter, frem for at arbejde med forskellige kompetencer og en bredere nysgerrighed i faget.

1.3 EVA's anbefalinger til at styrke læringskulturen i et gymnasium med karakterer

På baggrund af undersøgelsens resultater kan vi pege på en række anbefalinger til arbejdet med at styrke læringskulturen på gymnasierne. Anbefalingerne kan følges inden for de gældende karakter- og uddannelsesbekendtgørelser.

Lærerne skal synliggøre for eleverne, hvad de bliver bedømt på og hvornår

Eleverne peger på, at det, for at karakterer skal fungere som et pejlemærke for dem, er vigtigt, at lærerne synliggør, hvad eleverne bliver bedømt på og hvornår. EVA anbefaler derfor, at lærerne sætter fokus på synlig bedømmelse, fordi synlig bedømmelse bidrager til at synliggøre læring for eleverne, ved at læreren sammen med eleverne sætter ord på målene for, *hvad* eleverne skal lære, og *hvornår* de har lært det. Lærerne kan arbejde med at synliggøre den faglige bedømmelse ved at oversætte fagets læringsmål i dialog med eleverne og inddrage dem i bedømmelsesprocessen, fx ved at lade dem bedømme egne eller anonyme opgaver.

En anden måde at tydeliggøre på, hvad eleverne bliver bedømt på og hvornår, er en klarere adskillelse af, hvornår eleverne befinder sig i et såkaldt øverum, og hvornår de befinder sig i et såkaldt prøverum. Dette kan samtidig være med til at understrege over for eleverne, at undervisningen overvejende er et læringsrum, og derved bidrage til at skabe et mere trygt læringsmiljø, hvor eleverne i højere grad tør deltage, stille spørgsmål og fejle for derved at blive klogere.

Karakterer skal suppleres med andre typer feedback

Lærerne understreger, at karakterer ikke i sig selv indeholder information til eleverne om, *hvor- dan* de kommer videre i deres udvikling og læring. EVA anbefaler derfor, at karakterer ikke står alene, når det handler om at understøtte elevernes læring, men får følgeskab af formativ feedback. Der er behov for at videreudvikle brugen af andre feedbackformer på gymnasierne og udvikle et fælles sprog om, hvordan lærere og elever kan tale om elevernes videre læring, som ikke centrerer sig om karakterer.

Behov for systematiske forsøg på sektorniveau

Spørgeskemaundersøgelsen blandt gymnasiernes rektorer viser, at 28 % af de gymnasier, der har deltaget i undersøgelsen, har igangværende forsøg med karakterer. I forlængelse af gymnasiernes forsøgsarbejde anbefaler EVA, at der på sektorniveau tages initiativ til et større og mere sy-

stematisk udviklingsarbejde og en systematisk videndeling om arbejdet med karaktergivning. Det kunne fx være i form af et ministerielt forsøgs- og udviklingsprogram.

Der kunne være tale om systematiske forsøg med initiativer, der sigter mod at skabe en højere grad af fælles praksis for karaktergivningen, forsøg med hensyn til karaktergivningens omfang og tidspunkter samt videreudvikling af andre feedbackformer, der kan understøtte elevernes læring.

EVA anbefaler:

- At lærerne arbejder med at synliggøre bedømmelsesgrundlaget og bedømmelseskriterierne for eleverne for at tydeliggøre, *hvad* eleverne skal lære, og *hvornår* de har lært det.
 - At lærere og elever arbejder med at udvikle et fælles sprog om læring og andre feedbackformer, der ikke er centreret omkring karakterer, men som kan bruges i læringsdialogen om, *hvordan* eleverne skal lære og udvikle sig.
 - At lærerne skaber en klarere adskillelse af øverum og prøverum i undervisningen.
 - At der fortsat igangsættes forsøg med hensyn til omfang af og tidspunkter for karaktergivning.
 - At der igangsættes systematiske forsøg på sektorniveau med udvikling og videndeling med hensyn til det at arbejde med de ovenstående anbefalinger.
 - At rektorerne sætter fokus på det at give karakterer frem for blot de afgivne karakterer og skaber tid og rum til, at lærerne kan have fælles drøftelser om karaktergivning.
-

1.4 Om datagrundlaget

Undersøgelsen bygger på data fra tre forskellige datakilder: 30 kvalitative interviews, 15 med lærere og 15 med elever, seks fokusgruppeinterviews, tre med lærere og tre med elever, samt en spørgeskemaundersøgelse blandt rektorerne på de treårige gymnasiale uddannelser, stx, htx og hhx. De kvalitative interviews og fokusgruppeinterviewene bruges til at afdække, hvordan lærerne griber karaktergivningen an, og hvilke overvejelser der ligger bag. Desuden bidrager de til at belyse, hvilken betydning karakterer ifølge lærere og elever har for elevernes tilgang til læring, og hvordan man kan skabe det bedst mulige læringsrum i et gymnasium med karakterer. Spørgeskemaundersøgelsen bidrager med indsigt i, hvilke rammer der er for karaktergivning på gymnasierne, og hvordan ledelsen gør brug af afgivne karakterer.
